

KUZHEY KIBRIS'TA A ÇEVRE BİLİNCİ

Sevgin Akış

Işık Üniversitesi / İşletme Fakültesi

Özet: Bu makalede 1994 yılında Kuzey Kıbrıs'ta yapılan çevreye karşı tutum anketinin sonuçları verilmektedir. Araştırmanın hipotezine göre çevre bilinci ile yaş, eğitim düzeyi, yerleşim alanı, yerli veya göçmen olma ve cinsiyet değişkenleri arasında ilişki vardır. Çevreci tutum ve davranışların göstergeleri olarak da çevreci örgütlere üye olma, alış-verişe giderken yanına kendi alış-veriş torbasını alma, çevre dostu aerosoller kullanma ve boş şişelerin yeniden değerlendirilmesi alınmıştır. Ancak değişkenler arasında çoğunlukla anlamlı ilişkiler bulunamadığından, öne sürülen hipotez tümüyle doğrulanamamıştır.

Anahtar sözcükler: *çevre bilinci, sürdürülebilir kalkınma, Kuzey Kıbrıs*

Abstract: This article reports the results of an environmental attitude survey conducted in Northern Cyprus in 1994. It was hypothesized that there is a relationship between environmental consciousness and the variables of age, level of education, area of residency, origin and gender of the respondent. Membership in an environmental organization, habit of taking one's own shopping bag when going shopping, choosing environmentally friendly aerosols, and reusing the empty bottles were taken to be possible indicators of environmental attitudes and behavior among respondents. Since no statistically significant relationship was found in most of the cases, it was concluded that the hypothesis was not confirmed.

Keywords: *environmental consciousness, sustainable development, North Cyprus*

ÇEVRE İKTİSADI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bilindiği gibi, canlılarla bunların doğal çevresi arasındaki etkileşimi inceleyen bir bilim olan ekoloji, biyolojinin bir alt dalı olarak yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllarda, yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan çevre kirliliğiyle birlikte gelişen "çevre" bilincine koşut olarak, ekolojinin daha geniş bir anlamda sosyal bilimciler tarafından kullanılmaya başlandığı görülür. Bu bağlamda, günümüzde ekoloji disiplinler arası bir bilim olarak kabul edilmektedir.

Ekolojinin iktisat bilimindeki yansımaları olan "çevre iktisadı" ise, ekonominin işleyişini daha geniş bir açıdan değerlendiren; daha somut bir ifadeyle, ekonomik kalkınmanın doğal çevre üzerindeki etkilerini inceleyen yeni bir yaklaşımdır. Aslında ekoloji biliminin temelini oluşturan "evrensel karşılıklı bağımlılık", yani doğadaki her şeyin bir başka şeye bağımlı olduğu görüşü, - en azından pazar ekonomisi bağlamında - iktisat biliminin de odağında yer alır. Genel Denge Teorisi bize herhangi bir mal veya hizmetin fiyat veya miktarındaki bir değişimin, ekonomideki diğer bütün mal ve hizmetlerin fiyatını ve üretim miktarını etkileyeceğini söyler. Çevre iktisadı, Genel Denge Teorisi'nin sınırlarını genişleterek, piyasada oluşan aksaklıkların, pazar ekonomisinin sınırlarını aşarak doğal dengeyi de bozacağını, ve son tahlilde üretim ve tüketimi daha büyük ölçekte ve daha uzun süreli olarak etkileyeceği görüşünü benimser.

Bu noktadan hareket edildiğinde, yani ekonomik faaliyetlerin çevreye etkileri de göz önüne alındığında, geleneksel GSMH hesaplarının ekonomik refahı ölçmede yetersiz kaldığı görülür. Çünkü bu hesaplarda sadece sabit sermayenin aşınma payı (amortisman) dikkate alınmakta, buna karşılık -yenilenmesi mümkün olan ve olmayan - doğal kaynakların tüketimi gözardı edilmektedir. Dolayısıyla, "reel" ekonomik gelişme tam olarak ölçülememektedir (Buchholdz, 1993: 21).

Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin ekonomisinin doğal kaynaklara bağlı olduğu düşünülürse, ekonomik kalkınmanın sürekliliği için, bu kaynakların korunması gerektiği açıktır. Ancak, özellikle 1950-1974 yılları arasında yaşanan hızlı ekonomik kalkınma, başta enerji kaynakları olmak üzere, doğal kaynakların aynı hızla ve bilinçsizce tüketilmesine neden olmuştur. Bu noktada, gelişmiş ülkelerin tüketimi körükleyen ekonomi politikalarının, çevre bozulmasının temel nedeni olduğu söylenebilir. Yüzyılın başından bu yana dünya nüfusunun yaklaşık üç kat arttığı, ve aynı süre içinde dünya ekonomisinin 20 kat büyüdüğü dikkate alındığı zaman, uygulanan kalkınma politikalarının ekolojik maliyetinin boyutları açıkça ortaya çıkar.

Piyasa ve teknoloji ağırlıklı kalkınma sürecinin dünya refahını giderek artan oranda tehdit etmesi, 1870-1970 yılları arasında neo-klasik iktisatçılarca benimsenen kalkınma teorilerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1980'li yıllarda ortaya atılan "sürdürülebilir kalkınma" kavramı, bugünkü ve yarınki kuşakların gereksinimlerini karşılayacak alternatif bir kalkınma modeli önermektedir. Doğayı ve gelecek kuşakları kapsayan global bir sorumluluk esas alınmakta, geleneksel iktisat teorisindeki "eşitlik" kavramı yarınki kuşakları da içerecek şekilde yeniden tanımlanarak, doğal kaynakların korunarak tüketilmesine önem verilmektedir (1).

Çevre iktisadının 1970'li yıllarda iktisadın bir alt dalı olarak gelişmesine yol açan çevrecilik hareketinin kaynağı, Batı'nın gelişmiş, sanayi-sonrası toplumlarıdır. Dünyaya nüfusunun üçte birinden daha azını oluşturan, fakat yeryüzündeki doğal kaynakların % 80'ine yakını tüketen bu ülkeler (Todaro, 1989: 203), sonunda doğanın ülkeler-üstü, global bir "sermaye" olduğunun bilincine varmış, ve çevre sorunlarının ancak kollektif bir hareketle çözülebileceğini görmüşlerdir. Örneğin, Amazon'daki yağmur ormanlarının hızla yok olması sadece o yöreye ait bir sorun değil; tüm dünyayı ilgilendiren, global bir tehlikedir. Ancak, Batı önderliğindeki çevre hareketinin gelişmekte olan ülkelerde aynı ivmeyi kazandığı söylenemez. Çevre kirliliğinin sanayileşmenin bir yan etkisi olarak kabul edildiği bu ülkelerde, öncelik hala gelişmenin geleneksel göstergelerindedir.

GELİŞMEKTE OLAN BİR ADA ÜLKESİ OLAN KUZEY KIBRIS'IN DOĞAL KAYNAKLARI

Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'de üçüncü büyük ada olan Kıbrıs'ın yüzölçümü 9,250 km², toplam nüfusu ise yaklaşık 807,000'dir. Ada topraklarının %36'sını ve toplam nüfusun yaklaşık % 22'sini oluşturan Kuzey Kıbrıs (KKTC), sınırlı doğal kaynaklar, küçük bir iç pazar, ithalata aşırı bağımlı bir ekonomi , v.b. gibi küçük ölçekli ekonomilere özgü çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır (2).

Klasik iktisat teorisi bir ülkenin doğal kaynaklarını mineral ve maden yatakları, su kaynakları, ve ormanlarla sınırlamaktadır. Bu çerçevede içinde Kıbrıs'ın sahip olduğu en önemli doğal kaynak, Lefke bölgesinde zengin olarak bulunan bakır yataklarıdır (3). Ancak servis sektörünün - ve özellikle turizmin - tüm dünya ekonomilerinde önem kazanmasına koşut olarak, temiz hava, bozulmamış bir doğa, hayvan ve bitki örtüsü (fauna ve flora) gibi çevre kaynakları (environmental resources) da doğal kaynaklar içinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, daha kalabalık bir nüfusa ve daha dinamik bir ekonomiye sahip olan Güney Kıbrıs'ta en önemli sektör olan turizmin, özellikle kıyı şeridinde betonlaşmaya yol açtığı, doğal güzellikleri bozarak, ekolojik sistemi tahrip ettiği görülmektedir. Oysa ekonomik açıdan daha az gelişmiş olan Kuzey Kıbrıs, temiz havası, ılımlı iklimi, kalın ozon tabakası, Akdeniz'deki pek çok ülkeye kıyasla hala temiz olan sahilleri, kendine özgü, ender bulunan bazı bitki ve hayvanları ile zengin çevre kaynaklarına sahiptir (4).

Fakat ne yazık ki, kalkınma çabasında bir ülke olan Kuzey Kıbrıs'ta doğal kaynakların korunmasına gereken önemin verildiği söylenemez. Ülkenin en önemli çevre sorunlarından biri olan kuraklık, - aslında adanın eski bir sorunu olmakla birlikte- son yıllarda artan nüfus, ve denetimsiz tarımsal sulama nedeniyle daha da vahim boyutlara ulaşmıştır. Kuzey Kıbrıs'ın en büyük yeraltı suları Güzelyurt ve Lefke'de bulunan akiferlerdir. Güzelyurt akiferinde aşırı çekim nedeni ile 1970 yılından itibaren statik su seviyelerinde düşmeler başlamış, bu düşüşlerin deniz seviyesi altına inmesi deniz suyu tarafından istila edilmesine neden olmuştur. Şu anda akiferde yıllık 20 milyon m³'lük bir açık meydana gelmektedir ve tuzluluk kıyılarından 2.5-3 km içerilere kadar girmiştir (5).

ARAŞTIRMA

Araştırmanın amacı Kuzey Kıbrıs'ta çevre bilincinin düzeyini belirlemek, ve bu bilincin yaş, eğitim seviyesi, yerleşim alanı (kent veya köy), ve coğrafi köken gibi değişkenler tarafından etkilenip etkilenmediğini saptamaktır. Araştırmanın temel hipotezine göre, ülke genelinde çevre bilinci düşük olmakla birlikte; genç, eğitim seviyesi yüksek, kentlerde yaşayan, ve göçmen olmayan kişilerin (yani Türkiye'den veya Güney'den gelmemiş olanlar) çevre bilinci göreceli olarak daha yüksektir.

Bu amaçla 1994 yılının Nisan ve Mayıs aylarında 409 kişiyi kapsayan bir saha araştırması yapılmıştır. Doğu Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinden bir grup (6), anket formlarını araştırmaya katılanlara bizzat kendileri okuyarak, yanıtlarını kaydetmişlerdir. Bu nedenle, katılım oranı yüzde yüze çok yakındır.

Optimal örnek hacmi belirlenirken, % 95'lik bir güven aralığı ve % 5'lik bir örneklem hatası esas alınmıştır. Çevreye duyarlı olanların toplam nüfus içindeki oranı bilinmediğinden, teorik olarak mümkün olabilecek en kötü durum, yani varyansın maksimum olduğu varsayılmıştır. Bu durumda sözkonusu oran % 50 olur. Daha açık bir ifadeyle, halkın yarısının çevreye duyarlı, diğer yarısının ise duysuz olduğu kabul edilmiştir. Bu parametreler veri alındığında, gerekli olan eleman sayısı 400 civarındadır (Babbie, 1989: A32). Seçilen örneğin temsili olabilmesi amacıyla, ülke üç coğrafi bölgeye ayrılmıştır: Lefkoşa (merkez), Magosa (doğu) ve Girne (kuzey). Her bölgenin toplam nüfus içindeki oranına bağlı olarak, araştırmaya katılanların % 46'sı Lefkoşa'dan, % 38'i Magosa'dan, ve % 16'sı Girne'den seçilmiştir. Ayrıca toplam nüfusun % 60'ının kırsal kesimde, % 40'ının da kentlerde yaşadığı göz önünde tutularak, seçilen örneğin de her bölgede bu oranları yansıtmaya dikkat edilmiştir.

Tablo 1 toplam nüfusun bölgelere göre dağılımını, Tablo 2 ise seçilen örnek elemanlarının bölgelere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 1: Nüfusun Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Merkez	Köyler	Toplam (%)
Lefkoşa	41,327	41,096	82,423 (46)
Magosa	21,468	45,000	67,168 (38)
Girne	7,627	19,902	27,529 (16)
Toplam	70,422	106,698	177,200 (100)

Kaynak: KKTC Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2: Örnek Elemanlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Merkez (%)	Köyler (%)	Toplam (%)
Lefkoşa	93	97	190 (46)
Magosa	49	106	155 (38)
Girne	15	49	64 (16)
Toplam	157 (38)	252 (62)	109 (100)

Örnek elemanlarının aşağı yukarı yarısı (% 48) kadındır. 30 yaşından genç olanların oranı % 45, 30-60 yaş grubundakilerin oranı ise % 46'dır. Geri kalan % 9'luk grubu ise 60 yaşın üzerindeki oluşturmaktadır.

Eğitim seviyesi açısından değerlendirildiğinde, örnek elemanlarının % 5'inin resmi bir eğitime sahip olmadığı, % 20'sinin ilkökul, % 17'sinin ortaokul, % 42'sinin ise lise mezunu olduğu, % 3'ünün iki yıllık yüksek eğitim gördüğü, % 13'ünün üniversite eğitime sahip olduğu, ve sadece % 1'lik bir kesimin lisans üstü eğitimden geçtiği görülmektedir.

Coğrafi kökenlerine bakıldığında ise, örnek elemanlarının % 58'i Kuzey Kıbrıs'ın yerlisidir. 1974 Barış Harekatı'ndan sonra güneyden göç edenlerin oranı % 21, Türkiye'den göç edenlerin oranı ise % 18'dir. Kalan % 3, yurtdışından (özellikle İngiltere veya Avusturya'dan) vatanlarına geri dönüş yapmış olan kimselerdir.

ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Anket formunun ilk sorusu "sizce günümüz dünyasının temel sorunları nelerdir?" şeklinde açık-uçlu bir sorudur. Sorunların önem derecelerine göre sıralanması istenmiştir. Birinci derecede önemli olduğu düşünülen sorunların dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Günümüz Dünyasının Temel Sorunları

Yanıt	Yanıt sayısı	Yüzde
Ekonomik sorunlar	161	40
Çevre sorunları	106	26
Savaşlar	53	13
Politik sorunlar	26	6
Diğer sorunlar	38	9
Yanıt yok	25	6
Toplam	409	100

Tablodan da görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların çoğu (% 40), ekonomik sorunların en önemli sorun olduğunu düşünmektedir. Çevre sorunlarını en önemli sorun olarak görenlerin oranı % 26, ikinci derecede önemli sorun olduğunu belirtenlerin oranı ise % 14'tür. (17 kişi)

Çevre sorunlarının (bir liste verilerek) önem derecelerine göre sıralanması istendiğinde, alınan sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir. Hava kirliliği % 22 ile en ön sırada yer almakta, ardından % 19 ile su kirliliği gelmektedir.

Tablo 4: En Önemli Çevre Sorunu

Yanıt	Yanıt sayısı	Yüzde
Hava kirliliği	90	22
Su kirliliği	78	19
Aşırı nüfus artışı	61	15
Ozon tabakasındaki delik	74	18
Yeryüzündeki yağmur ormanlarının hızlı tahribi	48	12
Fikrim yok	56	14
Yanıt yok	2	-
Toplam	409	100

Ankete katılanların % 80'i (328 kişi) sanayileşmenin kaçınılmaz olarak çevre sorunlarını da beraberinde getirdiğini düşünmektedir. Böyle düşünmeyenlerin oranı % 12 (47 kişi), bir fikri olmayanların oranı ise % 8 (34 kişi) dir.

Aynı soru turizm için sorulduğunda, gelişen turizmin gürültü, trafik sıkışıklığı, kirlilik gibi sorunlara yol açtığına inananların oranı % 54'e (220 kişi) düşmekte, geri kalan % 46 (189 kişi) ise buna inanmamaktadır.

"Çevre sorunlarının çözümünde en etkin birim hangisidir?" sorusuna verilen yanıtlar, % 42 gibi yarıya yakın bir çoğunluğun (174 kişi), devletin bu konuda sorumluluk sahibi olması gerektiğine inandıklarını göstermiştir. Kişilerin sorumluluğunun önemli olduğunu düşünenler % 29 (118 kişi), çevreci kuruluşların önemine inananlar ise % 18 (73 kişi) dir.

Çevre sorunlarının çözümünde en büyük sorumluluğun devlete düştüğü görüşü, aslında her türlü sorunu devletin çözmesini bekleyen, ve en iyi ifadesini "devlet baba" nitelimesinde bulan yaygın bir anlayışın uzantısıdır. Bu görüşe koşut olarak, çevre sorunlarına duyarlı bir gençlik yetiştirmek için okullarda bu konuda ders verilmesini isteyenlerin oranı % 92 (337 kişi) dir. Yani, bu konudaki eğitim yine devletten beklenmektedir.

Araştırmaya katılanların % 85'i (348 kişi) Kuzey Kıbrıs'ta çevre sorunları olduğu-

na inanmakta, % 97'si (398 kişi) orman alanlarının genişletilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak sorunlara duyarlı olmamakla suçlanan, % 63 oranıyla (256 kişi) yine devlettir. Geriye kalan % 26 (106 kişi) devleti yeterince duyarlı bulurken, % 11 (47 kişi) bu konuda fikri olmadığını söylemiştir.

İlginç bir nokta olarak, devlet duyarsızlıkla suçlanırken, ankete katılanların % 17'si (70 kişi) "Çevre ve Spor Bakanlığı" adıyla mevcut olan bakanlıktan habersizdir. % 26'sının da (107 kişi) bu konuda bir fikri yoktur. Ayrıca , söz konusu bakanlığın varlığını bilen 232 kişiden (% 57) sadece % 49'u (114 kişi) ilgili bakanın adını söyleyebilmiştir. Başka bir ifadeyle, çevre bakanının adı ankete katılanların ancak % 28'i tarafından bilinmektedir.

"Çevreye duyarlı bir insan mısınız?" sorusuna verilen evet yanıtları % 92 (376 kişi) gibi yüksek bir oran olmasına rağmen, bu duyarlılığın uygulamada sadece ağaç dikmekle sınırlı olduğu görülmektedir. "Hiç ağaç diktiniz mi?" sorusu, araştırmaya katılanların % 80'i tarafından (329 kişi) olumlu yanıtlanmıştır.

Bu konuda önemli bir duyarlılık göstergesi olduğuna inandığımız "çevreci bir kuruluşa üye olmak" ise yaygın bir tutum değildir. Araştırmaya katılanlar arasında herhangi bir çevreci kuruluşa üye olanlar sadece 12 kişidir ki, bu rakam, çevre sorunlarının çözümünde bu kuruluşların önemine inananların (73 kişi) ancak % 16'sını oluşturmaktadır.

Bireylerin "tüketici" olarak çevreye duyarlılığını saptamak amacıyla sorulan üç soruya verilen yanıtlar da söz konusu duyarlılığın zayıf olduğunu göstermiştir. Bunlardan ilki "alışverişe gittiğiniz zaman, alışveriş torbanızı yanınızda götürür müsünüz?" sorusudur. Yanıt olarak "daima" diyenlerin oranı % 16 (65 kişi), "bazen" diyenlerin oranı % 26 (107 kişi), "hayır" diyenlerin oranı ise % 58 (237 kişi) dir.

"Aerosol aldığınızda, ozon tabakasına zarar veren türden olup olmadığına dikkat eder misiniz?" sorusuna "evet" diyenlerin oranı % 29 (118 kişi), "bazen" diyenlerin oranı % 21 (86 kişi), "hayır" diyenlerin oranı da % 48 (197 kişi) dir. Geri kalan % 2 bu soruya yanıt vermemiştir.

"Boş şişelerinizi ne yaparsınız?" sorusuna verilen yanıtlar % 53 oranında (218 kişi) "çöpe atarım" şeklindedir. "Tekrar kullanmak için saklarım" diyenler % 45 (182 kişi) dir. Geri kalan % 2 (9 kişi) bu soruyu yanıtlamamıştır.

Kuzey Kıbrıs'ta şişe ve kavanoz gibi cam ürünlerini yeniden işleyecek bir tesis olmadığı düşünülürse, bu konuda bireysel olarak yapılacak pek fazla şey olmadığı söylenebilir. Ayrıca, piyasadaki pek çok şişenin "iadesiz", yani "depozitsiz" olması, "dönüşüm" (recycling) olanağını olumsuz yönde etkilemektedir.

ANKET SONUÇLARININ YAŞ, EĞİTİM, YERLEŞİM ALANI VE COĞRAFİ KÖKEN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda da belirtildiği gibi, herhangi bir çevreci kuruluşa üyelik, alışverişte plastik torba yerine bez alışveriş torbasının kullanımı, çevreye zarar vermeyen aerosol tüketimi, ve boş şişelerin ne yapıldığı, çevre duyarlılığının pratikteki göstergeleri olarak

ele alınmıştır. Bu sorulara verilen yanıtların, -araştırmaya katılanların yaş, eğitim, yerleşim alanı, ve coğrafi kökenleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde- araştırmanın hipotezini doğrulamadığı görülmüştür. Daha açık bir ifadeyle, çevre bilinci ile yaş, eğitim, yerleşim alanı, ve coğrafi köken arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki bulunamamıştır (7). Ayrıntılı sonuçlar şöyledir:

Yaş:

Herhangi bir çevreci kuruluşa üye olanların yaş grupları itibariyle dağılım oranı her grupta aynı (% 3) olduğundan, yaşın bu açıdan belirleyici bir faktör olmadığı görülmektedir. Bez alışveriş çantası kullananlar ise -öngörülenin aksine- yaş grubuyla ters orantılıdır. Alışverişe kendi torbasını beraberinde götürülenlerin oranı 60 yaşın üzerindeki grupta % 35 (13 kişi), 30-60 yaş grubunda % 19 (35 kişi), 30 yaşın altındaki grupta ise % 9'dur (17 kişi). Düzenli olarak çevreye zarar vermeyen aerosol tüketimi de, yaş gruplarına bağlı olarak belirli bir davranış farklılığı göstermemektedir. 30 yaşın altındaki grupta bu oran % 28 (51 kişi), 30-60 arası ve 60 yaşın üzerindeki gruplarda ise, sırayla, % 31 (59 kişi) ve % 22'dir (8 kişi). Son olarak, boş şişeleri çöpe atmak da yaş faktöründen bağımsız olarak yaygın bir alışkanlıktır. 30 yaşın altındakilerde bu oran % 52 (96 kişi), diğer iki yaş grubunda ise % 54'tür (sırayla 102 ve 20 kişi).

Eğitim seviyesi:

Yaş faktörü gibi eğitim seviyesinin de, çevreci bir kuruluşa üyelik konusunda belirleyici olduğu söylenemez. Üye olan 12 kişinin 1'i ilkökul, 3'ü ortaokul, 4'ü lise, ve 3'ü üniversite mezunudur. Lisans üstü eğitim yapmış olan sadece bir kişidir. Yine yaş faktörü gibi, eğitim seviyesi ile alışverişe kendi torbasını götürme alışkanlığı arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Resmi bir eğitimi olmayan kişiler arasında % 36 olan bu oran, üniversite mezunları arasında % 17'ye düşmektedir. Çevreye zarar vermeyen aerosol tüketiminde ise, üniversite mezunları diğer gruplara kıyasla daha duyarlıdır. Aerosol alırken daima çevreye zarar vermeyen markaları tercih eden üniversite mezunlarının oranı % 54 iken, resmi bir eğitime sahip olmayanlar arasında bu oran % 18'e düşmektedir. Öte yandan boş şişeleri çöpe atmak, her eğitim seviyesindeki kişilerin aşağı yukarı yarısına ait, ortak bir özelliktir.

Yerleşim alanı:

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (kırsal kesimde yaşayanların % 98'i, kentlerde yaşayanların % 96'sı) herhangi bir çevreci kuruluşa üye değildir. Alışverişe kendi torbasını götürme alışkanlığı her iki grupta da çok düşüktür. (Kırsal kesimde % 17, kentlerde % 14.) Çevreye zarar vermeyen aerosol seçmeye dikkat edenlerin oranı kırsal kesimde (%25), kentlerdekinden (%35) biraz daha düşüktür. Benzer şekilde, boş şişeleri çöpe atmak alışkanlığının da kırsal kesimde (%48) kentlerdekinden (%62) daha düşük olduğu görülmektedir.

Coğrafi köken:

Türkiye'den gelen göçmenlerle, yurt dışından vatana dönüş yapmış kişiler arasında herhangi bir çevreci kuruluş üyesi yoktur. Güneyli göçmenler arasında üye sayısı 2,

doğma- büyüme kuzeyli olanlar arasında ise 10'dur. Alışverişe kendi torbasıyla çıkma alışkanlığının en zayıf olduğu grup yerlilerdir. Diğer gruplardaki oran % 20 civarındadır. Benzer şekilde, çevreye zarar vermeyen aeresol seçiminde en az dikkatli olan grup yerliler (%27), en dikkatli olan grup ise, uzun bir süre yurt dışında yaşadktan sonra yurda dönenlerdir (%50). Aynı durum boş şişeleri çöpe atma alışkanlığı için de geçerlidir. Söz konusu oranlar yerli halk arasında % 41, yurt dışından vatana dönenler için % 50'dir.

SONUÇ

Gelişmekte olan bir ülke olan Kuzey Kıbrıs'ta ekonomik sorunlar çevre sorunlarından önce gelmektedir. Sanayileşmenin kaçınılmaz olarak çevre sorunlarını da beraberinde getireceği düşünülmekte; yani çevre kirliliği, sanayileşmenin bedeli olarak değerlendirilmektedir. Aslında Kuzey Kıbrıs'ta sanayileşme çok sınırlı olduğundan, henüz çevreyi tehdit edici boyutlarda değildir. Şimdilik çevre kirliliğinin en önemli kaynağı, sayıları hızla artan motorlu taşıtlardır. Ayrıca, Girne'ye girişte kurulan elektrik santralinin yakın bir gelecekte çevre kirliliğine yol açacağı söylenebilir.

Ekonomik kalkınmada öncü sektör olduğu kabul edilen turizmin de çevre sorunlarına yol açacağına inanılmaktadır. Gerçi böyle düşünenlerin oranı (%54), sanayileşmenin çevre için bir tehdit unsuru olduğuna inanların oranından (%80) daha düşüktür. Ancak, turizmin ekonomik, sosyal, ve çevresel etkileri konusunda yapılan bir başka araştırmada (Akış ve diğerleri, 1996: 481-494), katılımcıların % 93'ünün, turizmin faydalarının zararlarından fazla olduğuna inandıkları saptanmıştır. Başka bir ifadeyle, yine ekonomik kaygılardan ötürü çevre gözden çıkarılmaktadır.

Araştırmaya katılanlar kendilerini çevreye duyarlı olarak tanımlamakta, fakat gündelik hayatta çevreyi korumak için hemen hemen hiç çaba göstermemektedirler. Aslında bu sonuç, çevreci görüşe sahip olanların, pratikte çoğu kez çevreye duyarlı davranmadıklarını sergileyen pek çok araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir (Ungar, 1994: 288-304). Yapılan kimi araştırmalara göre, çevreye duyarlı olduğunu söyleyen insanların pek çoğu, çevreyi korumak için parasal bir bedel ödemekten veya gündelik hayatlarında bir değişiklik yapmaktan kaçınılmaktadırlar (Derksen ve Gartrell, 1993: 434-442).

Bugün Kuzey Kıbrıs'ın en önemli çevre sorunu -ki çoğunlukla sadece ekonomik bir sorun olarak algılanmaktadır- içme ve kullanma suyunun yetersizliğidir. Ayrıca, tarımsal ürünlerin verim ve kalitesini arttırmak için bilinçsiz olarak kullanılan yapay gübre ve zehirli tarım ilaçları da, yeraltı suları için tehlikeli bir kirlilik kaynağı, ve dolayısıyla insan sağlığı için önemli bir tehdit unsurudur. Örneğin, 1995 yılında değişik üreticilerden alınan örnekler, Kuzey Kıbrıs'ta yetiştirilen çileğin, öngürülen limitlerden 5 kat daha fazla DDT içerdiğini ortaya koymuştur (Kıbrıs Gazetesi, 1995: 1).

Son yıllarda, ülke ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunan üniversitelerin gelişimine koşul olarak artan öğrenci nüfusu, kontrolsüz yapılaşmaya yol açarak, yeni bir çevre sorunu yaratmaktadır. Özellikle, yaklaşık on bin öğrencisi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin bulunduğu Magosa'da, konut inşaatında hızlı bir gelişim yaşanmaktadır. Ancak, plansız yapılaşma bölgenin doğal güzelliğini bozmakta, ve şehre koca bir şantiye görünümü vermektedir.

Genelde çevre sorunlarının çözümü devletten beklenmekte, ve devletin bu konuda etkin olmadığı düşünülmektedir. Gerçekten de devletin çevreye gereken ilgiyi gösterdiği söylenemez. Örneğin, 1994 yılında bir hastanenin çatısının asbestosla kaplanması planlandığında, Sağlık Bakanlığı -asbestosun sağlık açısından zararsız olduğunu savunarak- planı desteklemiştir. Planın gerçekleştirilmesi çevreci bir kuruluşun çabalarıyla engellenebilmiştir.

Bu noktada, "hükümet -dışı organizasyonlar"ın (NGO) önemi ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta 1984'ten bu yana çeşitli konularda faaliyet gösteren (Orman Dostları, Yeşil Barış Hareketi, Kuşları Koruma Derneği, v.b. gibi) sekiz adet çevreci kuruluş vardır (8). Ancak bu kuruluşlar yerli halktan çok, ülkede yaşayan yabancılar tarafından desteklenmektedir. Araştırmamızın sonuçlarının da gösterdiği gibi, yerli halk çevreci kuruluşlara fazla ilgi göstermemektedir.

Başka bir ifadeyle, halkın devleti çevreye duyarlı politikalar üretmeye ve uygulamaya zorlayıcı bir talebi olduğu söylenemez. Aslında bu durum geleneksel politik tutumun bir uzantısıdır. Devletin "baba" olarak kabul edildiği, ve ülkedeki toplam iş gücünün yaklaşık % 22'sinin kamu hizmetinde çalıştığı bir ekonomik ve politik yapılaşmada (9), güçlü bir sivil toplumun oluşumu mümkün değildir.

Özet olarak, Kuzey Kıbrıs'ta gelişmiş bir çevre bilincinden söz edilemez. Doğanın gelişmekte olan pek çok ülkeye oranla daha el değmemiş oluşu, ülkenin coğrafi ve politik olarak tecrit edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Giderek bozulan çevrenin korunabilmesi, devlete bu yönde baskı yapabilecek düzeyde bir kamu bilincinin ve güçlü bir talebin yaratılmasına bağlıdır.

REFERANSLAR

- AKIŞ, S., PERISTIANIS, N., and WARNER, J. (1996), "Residents' Attitudes to Tourism Development: *The Case of Cyprus*", *Tourism Management* 17(7), 481-494.
- BABBIE, E., (1989), *The Practice of Social Research*, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- BUCHHOLDZ, R.A., (1993), *Principles of Environmental Management: The Greening of Business*, New Jersey: Prentice Hall.
- DERKSEN, L. and GARTRELL, J., (1993), "The Social Context of Recycling", *American Sociological Review* 58, 434-442.
- KIBRIS, "Piyasada Etiketsiz Çilek", 13 Haziran 1995, 1.
- TODARO, M.P., (1989), *Economic Development in the Third World* 4 th Edition, London:Longman.
- UNGAR, S., (1994), "Apples and Oranges: Probing the Attitude-Behavior Relationship for the Environment", *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 31(3), 288-304.

NOTLAR

- (1) "Sürdürülebilir kalkınma" kavramı ilk kez 1972'de Stokholm'deki Birleşmiş Milletler Konferansı'nda ortaya atılmıştır. Daha sonra, 1987 yılında hazırlanan Bruntland Raporu'nda şöyle tanımlanmıştır: " Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama hakkına zarar vermeden günümüz ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma". Bakınız: WORLD COMMISSION on ENVIRONMENT and DEVELOPMENT, (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press, p. 43.
- (2) Küçük ölçekli ekonomilerin sorunlarıyla ilgili olarak bakınız: ROBINSON, E.A.G., (ed.), (1960), *Economic Consequences of the Size of Nations* London: McMillan.
- (3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: LAVENDER, D., (1962), *The Story of Cyprus Mines Corporation* , California: The Huntington Library Publications.
- (4) 1600 dolayında değişik türden çiçekli bitkinin bulunduğu Kuzey Kıbrıs'ta, bu çiçeklerden 22'si yöreye özgüdür. Bunun yanı sıra, adada 350 tür kuş olduğu saptanmıştır. Bu kuşlardan 46'sı göçmen olmayan kuşlardır ki, içlerinden 7'si sadece Kıbrıs'ta yaşamaktadır. Ayrıca, ülkenin kıyıları, soyları tükenmekte olan iki tür deniz kaplumbağasının da yumurtlama alanıdır. Bakınız: CANT, P., "Green Island: The Environment of North Cyprus as seen by the Environmental Movement", *Shards*, October 1993.
- (5) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: 2. SU KONGRESİ, (1995), Kıbrıs Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayınları, Lefkoşa.
- (6) Bu vesileyle, 1993-94 akademik yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde verdiğim "Araştırma Yöntemleri" dersi öğrencilerine, yapılan saha araştırmasına katkılarından ötürü teşekkür etmeyi borç bilirim.
- (7) Elde edilen oranların, %5 önem aralığında, birbirlerinden farklı olup olmadığını sınamak için Ki-Kare testi kullanılmıştır.
- (8) Bu konuda ayrıntılı bilgi için 1992 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde gerçekleştirilen çevre konulu konferansta P. Cant, L. Swindells, ve E. Uluçhan tarafından sunulan tebliğlere bakılabilir: WARNER, J., (ed.), (1992), *Proceedings of the Conference on the Environment*, Famagusta: EMU.
- (9) KKTC'deki politik ve idari yapı konusunda daha ayrıntılı bilgi için bakınız: DODD, C. H., "Political and Administrative Structures", in DODD, C. H., (ed.), (1993), *The Political, Social, and Economic Development of Northern Cyprus*, Huntington: The Eoten Press, pp.167-192.